

Μνήμων

Τόμ. 7 (1979)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Δ. ΛΟΥΛΕΣ : 'Ο βρετανικός τύπος για τη ναυμαχία του Ναβαρίνου •
Β. ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ : Καταγραφή των εμπορικών πλοίων του 'Ηρακλείου
τό 1751 • ΡΕΝΑ ΣΤΑΥΡΙΑΝ - ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ : 'Ανέκδοτες επιστολές του
Γ. Σκληρού στον Γ. Ν. Πολίτη • Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ : Χρησιμολογι-
κό εικονογραφημένο μονόφυλλο των άρχων του 18ου αιώνα • Α. ΠΟ-
ΛΙΤΗΣ : Προσπάθειες και σχέδια του Φοριέλ για μιá δεύτερη έκδοση της
συλλογής των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών • Φ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟ-
ΠΟΥΛΟΣ : Χειρόγραφα Φουρνά Εβρουτανίας • Ι. Κ. ΧΑΣΩΤΗΣ : 'Η
διπλωματική αλληλογραφία των Bouigny - Mabili (τέλη ΙΗ' - άρχες ΙΘ'
αίωνα) • Γ. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ : Ληστές και λησταντάρτες στην Κεν-
τρική 'Ελλάδα τό 1835 - 1836 • Κ. ΛΑΠΠΑΣ : Γύρω από τον 'Αλέ-
ξανδρο 'Ησαφα και τις λιθογραφίες του • Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ : Σχό-
λιο στη «δευτέρα» έκδοση της 'Εγκυκλοπαίδειας του Πατούσα (1710)
• ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΑΗ : 'Ο Ρήγας Φεραίος. Νέα στοιχεία από τα άρχεία
της Τεργέστης • Π. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ : Στρατιωτική συμφωνία Βρε-
ταννίας - 'Ελλάδας (9 Μαρτίου 1942) • Η. FLEISCHER : 'Αντίποινα
των γερμανικών δυνάμεων Κατοχής στην 'Ελλάδα 1941 - 1944 •
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1976

ΑΘΗΝΑ 1978 - 1979

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΒΡΕΤΑΝΝΙΑΣ -
ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΙΣ 9 ΜΑΡΤΙΟΥ 1942

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.211](https://doi.org/10.12681/mnimon.211)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ Π. (1979). ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΒΡΕΤΑΝΝΙΑΣ - ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΙΣ 9 ΜΑΡΤΙΟΥ 1942. *Μνήμων*, 7, 174-182. <https://doi.org/10.12681/mnimon.211>

p[assato] con ordine che tanto le casse, secondo —
 che gl'effetti dell'arrestante di Stato gl'ordini
 Valestinlis restino sino ad ulteriore ricevuti.
 ordine, soltanto che le stampe greche
 che si trovano apresso questa Dire-
 zione, come quelle esistenti nelle 3
 casse appresso la revisione de libri
 venghino abbracciate in presenza d'um
 Commissario di Polizia ⁴⁰.

ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΒΡΕΤΑΝΝΙΑΣ - ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΙΣ 9 ΜΑΡΤΙΟΥ 1942

Στις 29 Σεπτεμβρίου 1941, έπτά ημέρες μετά την άφιξη τής ελληνικής κυβέρνησης και του βασιλιᾶ Γεώργιου στο Λονδίνο, ο Τσουδερός συνοδευόμενος από τον Χαράλαμπο Σιμόπουλο, Έλληνα Πρεσβευτή στο Λονδίνο, επισκέπτεται στο Foreign Office τον Sir Alexander Cadogan, μόνιμο ύφυπουργό έξωτερικών. Το κύριο θέμα αυτής τής συνάντησης είναι ή πρόταση του Τσουδερού για σύναψη συμμαχίας τής Έλλάδας με τή Βρεταννία για τή μεταπολεμική περίοδο επειδή, όπως τονίζει ο ίδιος, υπάρχει μεγάλη ταυτότητα ελληνικών και βρεταννικών συμφερόντων και πολιτικής. Ο Τσουδερός δείχνει επίσης τήν πρόθεσή του να προσφέρει στη Βρεταννία τή χρήση όρισμένων ναυτικών και αεροπορικών βάσεων στο ελληνικό έδαφος. Ο Cadogan άπαντᾶ ότι ή πρόταση αυτή είναι έξαιρετικά ένδιαφέρουσα και άν το Foreign Office άποφασίσει να τήν ξεετάσει λεπτομερέστερα θα του ζητήσουν να διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις πάνω στο θέμα αυτό ¹.

Ο Cadogan σχολιάζοντας αυτή τήν πρωτοβουλία του Τσουδερού, ύπογραμμίζει τή σημασία των προσφερόμενων ναυτικών βάσεων για τήν «άστυνόμευση» τής Μεσογείου από τήν Βρεταννία μετά τον πόλεμο. Για το θέμα αυτό θα πρέπει επίσης να ενημερωθούν οι ΗΠΑ και ή Τουρκία. Οι ΗΠΑ όμως δέν είναι γνωστό πώς θα το άντιμετωπίσουν. Όσον άφορά τήν Τουρκία ή προσφορά αυτή θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με τήν άπαίτηση που όπωσδήποτε θα προβάλλον οι Έλληνες, συνδυασμένη με τήν πρόταση για συμμαχία,

40. Πρβλ. Άμαντος, ό.π., σ. 144(145) - 150(151).

1. R 8810 F.O. 371/29817 Σχόλιο Cadogan 29 Σεπτεμβρίου 1941.

νά τους παραχωρηθούν τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Βρετανία ὅμως καὶ ἡ Τουρκία δὲν ἔχουν καταλήξει, ὅπως σημειώνει ὁ Cadogan, σὲ συγκεκριμένη ἀπόφαση σχετικὰ μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ θέμα. Ὁ Cadogan ἐκφράζει τὴ γνώμη νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ τὸν Τσουδερό νὰ διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις ἐπειδὴ, ὅπως τονίζει, πολλὰ θὰ ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ τὴ μορφή αὐτῶν τῶν προτάσεων².

Ἀντίθετη γνώμη πρὸς αὐτὴ τοῦ Cadogan διατυπώνει ὁ E. Warner τοῦ Southern Department τοῦ Foreign Office στὸ ὁποῖο ὑπάγεται ἡ Ἑλλάδα. Ὁ Warner τονίζει ὅτι ἀντίθετα ἀπὸ ὅτι ἀναμένει ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὸ τελικὸ κείμενο τῆς συμφωνίας γιὰ συμμαχία θὰ πρέπει νὰ ἀποφύγει νὰ ἀναφερθεῖ στὸ θέμα τῶν ἐλληνικῶν ἔδαφικῶν διεκδικήσεων, ἐπειδὴ ἡ Βρετανία δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ δεσμευθεῖ στὸ θέμα αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Τὸ γεγονός αὐτὸ γράφει ὁ Warner θὰ ἔχει ἀρνητικὴ ἐπίδραση στὸν ἐλληνικὸ λαὸ προκαλώντας ἀπογοήτευση. Στὴ θέση τῶν ἐλληνικῶν προτάσεων γιὰ συμμαχία, ὁ Warner εἰσηγεῖται νὰ προταθεῖ στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἢ σύναψη στρατιωτικῆς συμφωνίας κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἀντίστοιχης συμφωνίας μὲ τὴν κυβέρνησις τῆς Νορβηγίας. Τὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς σύναψης στρατιωτικῆς συμφωνίας εἶναι ὅτι μιὰ τέτοια συμφωνία εἶναι ἐπιθυμητὴ, ὁτιδήποτε καὶ ἂν συμβεῖ, γιὰ νὰ καθορίσει καὶ νὰ παγιώσει τὴ θέση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων στὴ Μέση Ἀνατολή. Ἐπιπλέον αὐτὴ ἡ συμφωνία θὰ ἔχει ἄμεση πρακτικὴ ἐφαρμογὴ ἀλλὰ καὶ σημαντικὰ ἀποτελέσματα τόσο στὸ ἠθικὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὅσο καὶ στὸν τομέα τῆς προπαγάνδας. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Warner τονίζει ὅτι θὰ μπορούσε ἀργότερα κατὰ τὴ διάρκεια ἀπόρρητων καὶ μὴ δεσμευτικῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις νὰ διερευνηθεῖ ἡ περίπτωση τῆς παροχῆς βάσεων στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος μὲ ἀντάλλαγμα τὴν Κύπρο καὶ τὴ βρετανικὴ ὑποστήριξις τοῦ ἐλληνικοῦ αἰτήματος γιὰ τὴν ἀπόκτησις τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῆς Νοτίας Ἀλβανίας³.

Ἡ ἄποψη τοῦ Warner νὰ προταθεῖ στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἢ σύναψη στρατιωτικῆς συμφωνίας γίνεται σταδιακὰ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς διπλωμάτες τοῦ Foreign Office, τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τὴν ἀντιμετώπισις τῶν ἐλληνικῶν θεμάτων. Ὁ P. Dixon, τοῦ Southern Department, συμφωνεῖ καὶ αὐτὸς μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Warner καὶ προτείνει, ἀναπτύσσοντας προηγούμενη θέση τοῦ ἴδιου, νὰ συμπεριληφθοῦν στὸν πρόλογο τῆς στρατιωτικῆς συμφωνίας κατάλληλα διατυπωμένοι ὅροι πού, ἐνῶ δὲν θὰ δεσμεύουν τὴν Βρετανία μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, θὰ τονίζουν τὴ στενότητα συνεργασίας τῶν δύο κυβερνήσεων κατὰ τὴ διάρκειά του⁴. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι φανερὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Foreign Office νὰ κάνει εὐκολώτερα ἀποδεκτὴ τὴν προ-

2. Ὁ.π. Σχόλιο Cadogan 30 Σεπτεμβρίου 1941.

3. Ὁ.π. Σχόλιο Warner 10 Ὀκτωβρίου 1941.

4. Ὁ.π. Σχόλιο Dixon 12 Ὀκτωβρίου 1941.

τεινόμενη στρατιωτική συμφωνία, που όπωσδήποτε διαφέρει έντελώς από την πολιτική συμμαχία που επιδιώκει ο Τσουδερός, γεγονός άλλωστε που το αναγνωρίζει και το ίδιο το Foreign Office. Η άρνητική θέση του Dixon, όπως και των άλλων συναδέλφων του, απέναντι στην πρόταση του Τσουδερού στηρίζεται στις έντονες αντιδράσεις που πιστεύουν ότι θα προκληθούν από τις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις, που ή ένσφωμάτωσή τους από την ελληνική κυβέρνηση στο κείμενο της προτεινόμενης συμμαχίας θεωρείται από το Foreign Office πολύ πιθανή, αν όχι δεδομένη⁵. Ο Dixon επισημαίνει συγκεκριμένα το θέμα της Νότιας Αλβανίας και της Δωδεκανήσου. Όσον αφορά την πρώτη, μία υπόσχεση παραχώρησής της στην Ελλάδα θα προκαλούσε αντίστοιχα γιουγκοσλαβικά αιτήματα για άλλα τμήματα της Αλβανίας, σε μία περίοδο που η βρετανική κυβέρνηση δεν έχει ακόμα αποφασίσει αν επιθυμεί να ξαναδημιουργήσει μια ανεξάρτητη Αλβανία. Σχετικά με τα Δωδεκάνησα ο Dixon υπενθυμίζει ότι η Τουρκία διατηρεί ανέπαφα τα δικαιώματά της σ' αυτά και ότι θα αντιδράσει έντονότατα σε κάθε υπόσχεση για παραχώρησή τους στην Ελλάδα.

Εκτός όμως από το θέμα αυτό ή πρόταση του Τσουδερού θέτει το πολύ ευρύτερο πρόβλημα της σπουδαιότητας που αποδίδει ή Βρετανία στα δύο αυτά κράτη, μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής της στην νοτιοανατολική Ευρώπη. Ο Dixon διατυπώνει την άποψη ότι ο Τσουδερός αποβλέπει μετά τον πόλεμο στο σχηματισμό μιάς μεγάλης Ελλάδας που κάτω από την αίγίδα της Βρεταννίας θα αντικαταστήσει την Τουρκία σαν προπύργιο της βρετανικής πολιτικής στην νοτιοανατολική Ευρώπη. Αυτό όμως μπορεί να γίνει μόνο αν ή Τουρκία δεν τηρήσει συνεπή στάση απέναντι στη Βρεταννία. Αν τελικά ή Τουρκία λάβει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό της, ή Βρεταννία θα θελήσει, πιστεύει ο Dixon, να την ξαναχρησιμοποιήσει σαν το βασικό παράγοντα της πολιτικής της στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Γιατί, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο ίδιος, ή θέση της Τουρκίας είναι πολύ πιό κατάλληλη γι' αυτό το ρόλο από ότι θα ήταν ποτέ ή θέση της Ελλάδας⁶.

5. Η αντίδραση αυτή του Foreign Office στηρίζεται στην έντονη δραστηριότητα που αναπτύσσει ο Τσουδερός προβάλλοντας τις ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις από την επόμενη της άφιξής του στο Λονδίνο. Στις 23 Σεπτεμβρίου αναπτύσσει το θέμα στον Eden, στις 29 δίνει στον Cadogan δύο σημειώματα για τα Δωδεκάνησα και την Β. Ήπειρο ενώ συγχρόνως του αναπτύσσει την πρότασή του για πολιτική συμμαχία, στις 30 Οκτωβρίου αναφέρεται στα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας κατά την πρώτη συνάντησή του με τον Churchill. Ε. Τ σ ο υ δ ε ρ ο υ, Ημερολόγιον (άνεκδοτο), 23 και 29 Σεπτεμβρίου, 3 Οκτωβρίου 1941. Ε. Τ σ ο υ δ ε ρ ο υ, Διπλωματικά Παρασκήνια 1941 - 1944, Αθήνα 1950, σ. 94 - 95.

6. R 8810 FO 371/29817 Σχόλιο Dixon 12 Οκτωβρίου 1941. Βλ. και σχόλιο του D. Howard στις 14 Οκτωβρίου 1941.

Ὁ Sir O. Sargent, βοηθὸς ὑφυπουργὸς ἐξωτερικῶν, σχολιάζοντας μὲ τὴ σειρά του τὴν πρόταση τοῦ Τσουδεροῦ ὑπογραμμίζει δύο σημεία. Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ἡ σύναψη συμμαχίας μὲ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ σχέδιο τοῦ Foreign Office, ποῦ ἔχει κατ' ἀρχὴν ἐγκριθεῖ, νὰ προωθήσει τὴν ἴδρυση ὀμοσπονδίας ποῦ θὰ περιλαμβάνει ὅλα τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ τὴν Ἑλλάδα⁷. Τὸ δεύτερο σημεῖο εἶναι τὸ θέμα τῶν βάσεων, γιατί ὅπως τονίζει ὁ Sargent, ὁ καθορισμὸς τῆς σημασίας ποῦ ἀποδίδει στὴν ἀπόκτησή τους τὸ Foreign Office θὰ προσδιορίσει ἀνάλογα καὶ τὴν πολιτικὴ ποῦ αὐτὸ θὰ ἐφαρμόσει⁸.

Στὶς συζητήσεις ποῦ ἀκολουθοῦν στὸ Foreign Office ἀπορρίπτεται ὀριστικὰ ἡ πρόταση τοῦ Τσουδεροῦ γιὰ συμμαχία καὶ τὸ μόνο ποῦ τὸ ἀπασχολεῖ εἶναι νὰ βρεθεῖ ἡ φραστικὰ λιγώτερο προσβλητικὴ διατύπωση, κατάλληλα συνδυασμένη μὲ τὴ βρετανικὴ ἀντιπρόταση γιὰ τὴ σύναψη στρατιωτικῆς συμφωνίας. Ἡ προσφορὰ ὅμως τῶν βάσεων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ τὸ Foreign Office, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν ἐμφανῆς ἡ πρόθεση τοῦ Τσουδεροῦ νὰ χρησιμοποιήσει τὴν προσφορὰ αὐτὴ γιὰ νὰ καταστήσει πὸ ἐλκυστικὴ τὴν πρότασή του γιὰ συμμαχία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ Foreign Office ἐντάσσει τὸ θέμα αὐτῶν τῶν βάσεων μέσα στὸ γενικότερο πρόβλημα τοῦ ρόλου τῆς Βρετανίας στὶς μεταπολεμικὲς ἀνακατατάξεις στὰ Βαλκάνια καὶ δὲν τὸ ἀντιμετωπίζει σὰν μία διμερῆ σχέση Βρετανίας - Ἑλλάδας, ὅπως ἦταν ἡ πρόθεση τοῦ Τσουδεροῦ. Διατυπώνεται ἡ ἄποψη ὅτι θὰ ἦταν πιθανὸν νὰ συνδυασθεῖ κάποια μορφή ὀμοσπονδίας βαλκανικῶν κρατῶν μὲ ἓνα σύστημα βρετανικῶν ἢ ἀγγλο - ἀμερικανικῶν βάσεων ἐγκατεστημένων στὰ κράτη αὐτά. Ἀλλὰ τὸ Foreign Office ἀδυνατεῖ νὰ σταθμίσει σ' αὐτὴ τὴ φάση τοῦ πολέμου καὶ ἰδιαίτερα ὅταν δὲν ἔχει κριθεῖ ἀκόμα ἡ ἔκβαση τῶν γερμανο-σοβιετικῶν ἐπιχειρήσεων, κατὰ πόσο συμφέρει στὴ βρετανικὴ κυβέρνηση νὰ συμμετάσχει σ' ἐνδεχόμενο ἔλεγχο τῆς νοτιο-ανατολικῆς Εὐρώπης⁹.

Ὁ Eden συναντᾷ τὸν Τσουδεροῦ στὶς 25 Νοεμβρίου καί, κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς γενικώτερης ἐξέτασης τῶν σχέσεων τῶν δύο κυβερνήσεων, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἀναφορικὰ μὲ τὴν πρότασή του γιὰ συμμαχία, ἡ βρετανικὴ κυβέρνηση θεωρεῖ πρόωρο νὰ δεσμευθοῦν οἱ δύο χῶρες ὅσον ἀφορᾷ θέματα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ληφθεῖ ἀπόφαση πρὶν ἀπὸ τὸν τερματισμὸ

7. Τὸ σχέδιο αὐτὸ τοῦ Foreign Office καταλήγει στὴν ὑπογραφή συμφωνίας μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Γιουγκοσλαβίας γιὰ τὴ Βαλκανικὴ Ἐνωση. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ὑπογράφεται στὸ Foreign Office στὶς 15 Ἰανουαρίου 1942 καί, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀτονεῖ ταχύτατα. Γιὰ τὸ κείμενο τῆς συμφωνίας βλέπε Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως (Λονδίνο), φ. 5, 9 Φεβρουαρίου 1942.

8. Ὁ.π., Σχόλιο Sargent 15 Ὀκτωβρίου 1941.

9. Ὁ.π., Σχόλιο Dixon 1 Νοεμβρίου 1941. Σχόλια Cadogan καὶ Eden 16 Ὀκτωβρίου 1941, Howard καὶ Cadogan 1 καὶ 2 Νοεμβρίου 1941.

τοῦ πολέμου. Τοῦ προτείνει ὁμως τὴ σύναψη στρατιωτικῆς συμφωνίας ποὺ θὰ προσδιορίσει μὲ περισσότερη ἀκρίβεια τὴ θέση τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων στὴ Μέση Ἀνατολή. Στὸ προοίμιο αὐτῆς τῆς συμφωνίας θὰ ὑπογραμμίζεται ἡ στενωτάτη συνεργασία τῶν δύο κυβερνήσεων, τόσο στὴ διεξαγωγή τοῦ πολέμου ὅσο καὶ στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἡ βρετανικὴ κυβέρνηση, τονίζει ὁ Eden, δὲν θὰ εἶχε ἀντίρρηση νὰ δοθεῖ στὴ δημοσιότητα αὐτὸ τὸ προοίμιο. Ὁ Τσουδερός δὲν ἀντιδρᾷ ἀρνητικὰ στὴν ἀπόρριψη τῆς πρότασής του γιὰ συμμαχία καὶ ἀπαντᾷ ὅτι δέχεται εὐχαρίστως τὴ σύναψη τῆς στρατιωτικῆς συμφωνίας¹⁰. Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα πληροφορεῖ τὸν Eden ὅτι συμφωνεῖ καὶ ὁ βασιλιάς Γεώργιος. Στις 16 Δεκεμβρίου ὁ Eden στέλνει τὸ σχέδιο τῆς στρατιωτικῆς συμφωνίας στὸν Τσουδερό. Στις 26 Φεβρουαρίου 1942, μετὰ ἀπὸ διαπραγματεύσεις τῶν ἀρμόδιων ὑπηρεσιῶν, ὁ Τσουδερός πληροφορεῖ τὸ Foreign Office ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἀποδέχεται τὸ σχέδιο τῆς συμφωνίας. Τὸ θέμα τῆς ἐρμηνείας ὀρισμένων διατάξεων διευθετεῖται σὲ μιὰ συνάντηση στὶς 5 Μαρτίου καὶ ἡ συμφωνία ὑπογράφεται στὶς 9 Μαρτίου 1942¹¹.

Ἡ στρατιωτικὴ αὐτὴ συμφωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιο, τὸ κυρίως κείμενο, τρία παραρτήματα καὶ διευκρινιστικὴ ἀλληλογραφία μεταξὺ Eden καὶ Τσουδεροῦ, σχετικὰ μὲ θέματα δικαιοδοσίας τῶν ἀρμόδιων στρατιωτικῶν δικαστικῶν ἀρχῶν. Τὸ προοίμιο τῆς συμφωνίας περιλαμβάνει καὶ τὴ διακήρυξη ὅτι ἡ πλήρης ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ ἐπαναπόκτηση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας της ἀποτελοῦν ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου.

Τὰ κυριώτερα ἄρθρα τῆς συμφωνίας ὀρίζουν ὅτι: Οἱ ἑλληνικὲς ἔνοπλες δυνάμεις θὰ ὑπαχθοῦν στὴ βρετανικὴ ἀνώτατη στρατιωτικὴ διοίκηση, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἀνώτατη συμμαχικὴ διοίκηση τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ θὰ ὀργανωθοῦν ἀπὸ αὐτὴ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἀναδιοργανωθεῖ μέσα στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς διοίκησης, διοικούμενος ἀπὸ Ἑλλήνες ἀξιωματικοὺς καὶ διατηρώντας τὸ χαρακτῆρα του σὰν ἑλληνικὴ δύναμη, εἰδικώτερα ὅσον ἀφορᾷ τὴν πειθαρχία, τὴ γλῶσσα, τὶς προαγωγὲς καὶ τὰ καθήκοντα. Ἡ βρετανικὴ ὁμως στρατιωτικὴ διοίκηση, ἐνεργώντας ὡς ἀνώτατη συμμαχικὴ διοίκηση, μπορεῖ νὰ ἀναθέσει τὴν ἀρχηγία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ σὲ βρεταννὸ ἀξιωματικὸ¹². Ὅρισμένα σκάφη τοῦ ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ ναυ-

10. Ὁ.π., Ἐνημερωτικὸ Σημείωμα γιὰ τὴ συνάντηση Eden καὶ Τσουδεροῦ. Ἐμ Τσουδεροῦ: Ἡμερολόγιο, 25 Νοεμβρίου 1941.

11. W 3660/66/64 F.O. 371/32206 "Greek Forces Agreement" Σχόλιο J. G. Ward 7 Μαρτίου 1942. S. G. Xydīs: Greece and the Great Powers 1944 - 1947, (Θεσ/νίκη 1963, σ. 6 - 7. Ἐμ. Τσουδερός Διπλωματικὰ Παρασκήνια, σ. 164 - 167.

12. R 3793/66/64 F.O. 371/32206 "Agreement between the Royal Hellenic Government and the Government of the United Kingdom concerning the organisation and employment of the Greek Armed Forces", παράρτημα 1, ἄρθρο 2.

τικού θά ένταχθούν, κάτω από βρετανικό επιχειρησιακό έλεγχο, στο βρετανικό ναυτικό. Για τὸ θέμα αὐτὸ θά συνεννοηθοῦν οἱ ἀρμόδιες ναυτικές ἀρχές τῶν δύο κρατῶν. Καί ἐκεῖνα ὅμως τὰ σκάφη πού θά παραμείνουν ὑπὸ ἑλληνική ναυτική διοίκηση θά συνεργάζονται μὲ τὸ βρετανικό ναυτικό κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Για τὴν ἐσωτερική διοίκηση τῶν πλοίων καὶ τῶν πληρωμάτων τους ὑπεύθυνες θά εἶναι οἱ ἑλληνικές ναυτικές ἀρχές, ἀλλὰ τὰ ἐνταγμένα στο βρετανικό ναυτικό πλοῖα θά δροῦν σύμφωνα μὲ τις διαταγές τῶν βρεταννῶν διοικητῶν τῶν σχηματισμῶν στοὺς ὁποίους ὑπάγονται¹³. Οἱ μονάδες καὶ τὸ προσωπικὸ τῆς ἑλληνικῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας θά χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὴ βρετανική ἀεροπορία σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους πού θά συμφωνηθοῦν μεταξὺ τῶν ἀρμόδιων ἑλληνικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ βρετανικοῦ ὑπουργείου ἀεροπορίας. Για πρακτικούς ὅμως λόγους οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ σημηνίτες θά καταταγοῦν στο ἐφεδρικό ἐθελοντικό σῶμα τῆς βρετανικῆς βασιλικῆς ἀεροπορίας (RAFVR)¹⁴.

Ἡ διαδικασία σὲ θέματα πειθαρχίας καὶ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων θά ἀσκεῖται σύμφωνα μὲ τὸ ἑλληνικό στρατιωτικό δίκαιο. Ἀδικήματα σχετικά μὲ αὐτὰ τὰ θέματα θά κρίνονται καὶ θά τιμωροῦνται σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ δίκαιο ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στρατιωτικά δικαστήρια καὶ ἀρχές¹⁵.

Ἡ συμφωνία περιλαμβάνει ἐπίσης ἄρθρα πού ἀναφέρονται στὸν ἐξοπλισμὸ καὶ στὴν ἐκπαίδευση τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ στο διακανονισμὸ διαφόρων οἰκονομικῶν θεμάτων.

Ὁ Τσουδερός ὅταν προτείνει τὸ φθινόπωρο τοῦ 1941 στοὺς Βρεταν-

13. Ὁ.π. Ἄρχειο Ἐμ. Τσουδεροῦ, Γ.Α.Κ., Γ 12: Τσουδερός πρὸς Σακελλαρίου, τηλεγρ. χωρὶς ἀριθμὸ, ἀπορρ., 10/12/1941. R 9823 F.O. 371/29859 Gilmer (Admiralty) πρὸς Ward (F.O.) 11/11/1941.

14. Ὁ Κανελλόπουλος, ὅταν ἀναλαμβάνει ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς ἐθνικῆς ἄμυνας, ἐκφράζει τὴν ἐντονη ἀντίθεσή του γι' αὐτὴ τὴν ἐνταξὴ τῆς ἀεροπορίας. Τὸ βρετανικὸ ὑπουργεῖο ἀεροπορίας ἀντιδρᾷ εὐνοϊκὰ στὴν πρόταση τοῦ Κανελλόπουλου νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἑλληνική ἀεροπορία. Οἱ σχετικές διαπραγματεύσεις ὀλοκληρῶνονται τυπικὰ στὶς 13 Νοεμβρίου 1944, ὅταν ὑπογράφεται σχετικὸ πρωτόκολλο. Τὸ κείμενο αὐτὸ τροποποιεῖ ἐπίσης τὴν ἀρχική στρατιωτική συμφωνία σχετικά μὲ ἀρισμένους οἰκονομικοὺς ὅρους της. Π. Κανελλόπουλος, Ἡμερολόγιο, 31 Μαρτίου 1942 - 4 Ἰανουαρίου 1945, Ἀθήνα 1977, σ. 89, 109. R 5565 F.O. 371/33173 Casey πρὸς F.O. τηλ. 1374, 22/8/1942. R 5585 F.O. 371/33162. Casey πρὸς F.O. τηλ. 1375, 22/8/1942. R 4764 F.O. 371/33198 Casey πρὸς F.O. τηλ. 1082 19/7/1942. S. X y d i s, σ. 7 καὶ 683 - 688, 689 - 692, ὅπου καὶ τὰ κείμενα τῆς συμφωνίας καὶ τοῦ πρωτοκόλλου ἀντίστοιχα.

15. Ὁ.π. Ἡ συμφωνία περιλαμβάνει τὸ διακανονισμὸ καὶ ἄλλων θεμάτων δικαιοδοσίας. Ἡ ἑλληνική κυβέρνησις συμφωνεῖ νὰ παραπέμπει τὶς ἐπιβαλλόμενες ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στρατοδικεῖα θανατικές καταδίκες στὶς ἀρμόδιες βρετανικές ἀρχές. Ἔτσι θά ἐξασφαλίζεται ὅτι οἱ ποινὲς αὐτὲς θά ἐπιβάλλονται μόνο στὶς περιπτώσεις πού ἐπιβάλλονται καὶ στὰ μέλη τῶν βρετανικῶν δυνάμεων.

νους τῆ σύναψη συμμαχίας ἀποβλέπει στὰ ἐξῆς: α) νὰ κάνει τὴν Ἑλλάδα βάση τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο, β) νὰ διατυπωθεῖ καὶ τυπικὰ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας στὸν πόλεμο καὶ γ) νὰ ἐνισχύσει προσωπικὰ τὴ θέση του. Διατυπώνει γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἄποψη ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρξει σταθερὴ βρεταννικὴ πολιτικὴ στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο «ἄνευ ἰσχυρᾶς Ἑλλάδος» σ' ἓνα ὑπόμνημά του στὸ βασιλιά Γεώργιο στὶς 4 Ἰουλίου 1941, καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ Νότια Ἀφρικὴ. Τὴν ἴδια θέση τὴν ἐπαναλαμβάνει τὸ φθινόπωρο στὸ Foreign Office καὶ στὸν Churchill¹⁶. Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως τοῦ Τσουδεροῦ νὰ ὑπογραμμίσει ταυτόχρονα καὶ τὶς ἑλληνικὲς ἐδαφικὲς διεκδικήσεις οὐσιαστικὰ ἀκυρώνει τὴν πρότασή του γιὰ συμμαχία. Γιατὶ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο οἱ διεκδικήσεις αὐτὲς εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ἰσχυρῆς Ἑλλάδας ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ τὰ βρεταννικὰ συμφέροντα. Γιὰ τοὺς Βρεταννοὺς ὅμως οἱ διεκδικήσεις αὐτὲς θίγουν τεράστια θέματα, γιατί στὴ φάση αὐτὴ τοῦ πολέμου δὲν εἶναι σίγουροι οὔτε ἂν ἐπιθυμοῦν μιὰ ἰσχυρὴ Ἑλλάδα, οὔτε ἂν θέλουν νὰ τὴ χρησιμοποιήσουν σὰν βάση τῶν συμφερόντων τους, ἰδιαίτερα ὅταν δὲν ἔχει διευκρινισθεῖ ἡ στάση τῆς Τουρκίας, προπύργιο μέχρι τὴν ἔναρξη τοῦ πολέμου τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Ἐπιπλέον, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Foreign Office, οἱ Βρεταννοὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δὲν ἔχουν ἀποφασίσει ἂν ἐπιθυμοῦν νὰ ἐνισχύσουν τὴ θέση τοῦ Τσουδεροῦ.

Αὐτὸ ποὺ προκαλεῖ ἀξανάνομενη ἀνησυχία στὸ Foreign Office, ἡδὴ ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1941, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ θέση τοῦ Γεώργιου καὶ τῆς κυβέρνησής του εἶναι ἐπισηφελής, τόσο στὴν ἑλληνικὴ παροικία τῆς Αἰγύπτου καὶ στὶς ἑλληνικὲς ἔνοπλες δυνάμεις ποὺ σταθμεύουν στὴ Μέση Ἀνατολή, ὅσο καὶ στὴν κατεχόμενὴ Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἔχει φυσικὰ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τοὺς Βρεταννοὺς, ἐπειδὴ ὁ Γεώργιος εἶναι ὁ βασικὸς παράγοντας τῆς πολιτικῆς τους στὴν Ἑλλάδα. Γιὰ νὰ ἀντιστρέψει τὴν κατάσταση αὐτὴ τὸ Foreign Office κινεῖται σὲ δύο παράλληλα ἐπίπεδα: α) ἀσκεῖ πίεση στὸν Γεώργιο καὶ Τσουδερό ἀφ' ἑνὸς νὰ ἀποκαταστήσουν τὶς συνταγματικὲς ἐλευθερίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καταργώντας τὸ καθεστῶς Μεταξᾶ ποὺ ἰσχύει ἀκόμα — τὸ λεγόμενο συνταγματικὸ θέμα — καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπιλύσουν τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις στὴ Μέση Ἀνατολή με ἐπιτόπου ἐπίσκεψή τους· β) ἐπιδιώκει νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸ War Office νὰ ἐπιταχύνει τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴν ἐκπαίδευσή του ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι με αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ περιορίσει τὴν ἀνάμειξή του στὴν πολιτικὴ. Καὶ στὶς δύο αὐτὲς προσπάθειες τὸ Foreign Office

16. Ἡ. Βενέζη, Ἐμμανουὴλ Τσουδερός, Ἀθήνα 1966 σ. 246. Ἐμ. Τσουδερόσ, Ἡμερολόγιον, 29 Σεπτεμβρίου, 3 Ὀκτωβρίου 1941.

συναντά εμπόδια. Ἐφ' ἐνός τὴν κοντόφθαλμη ἀντίδραση τοῦ Γεώργιου καὶ τοῦ Τσουδεροῦ, τόσο στὴν ἐπίλυση τοῦ συνταγματικοῦ θέματος ὅσο καὶ στὴν ἐπίσκεψή τους στὴ Μέση Ἀνατολή, γεγονός πού ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὸ μέτρο τῶν δυνατοτήτων τους νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ νὰ ἀντιδράσουν στὴ σοβαρότητα τῆς κατάστασης. Ἐφ' ἐτέρου τὴν ἄποψη τοῦ War Office ὅτι πρῶτα θὰ πρέπει νὰ σταματήσει ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ ἀνακατεῦεται στὴν πολιτικὴ καὶ μετὰ θὰ λάβει μέρος στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο τῶν ἄμεσων προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει τὸ Foreign Office ἢ πρόταση τοῦ Τσουδεροῦ γιὰ μεταπολεμικὴ συμμαχία φαίνεται ἀκόμα περισσότερο ἀνεδαφικὴ. Δίνει ὅμως τὴν εὐκαιρία στὸ Foreign Office νὰ ἀντιπροτείνει, σὰν συνέχεια τῶν σχετικῶν συζητήσεων, τὴ σύναψη μιᾶς στρατιωτικῆς συμφωνίας πού καὶ ἂν δὲν θὰ ἐπιβάλλει τὴν ἐπιδιωκόμενη τάξη στὶς ἑλληνικὲς ἔνοπλες δυνάμεις, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἄλλες ἐνέργειες τοῦ Foreign Office στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, θὰ τὶς ἐξαρτήσει καὶ τυπικὰ ἀπὸ τὴ βρεταννικὴ στρατιωτικὴ διοίκηση. Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ συγκρατηθοῦν πιθανὲς ἀνεπιθύμητες ἐξελίξεις. Αὐτὸς ὅμως ὁ ἔλεγχος καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ δυνατότητα ἐπέμβασης στὶς ἑλληνικὲς δυνάμεις δὲν διατυπώνεται ρητὰ στὴ στρατιωτικὴ συμφωνία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σημεῖο τῆς ἀντικατάστασης τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Βρεταννὸ ὁμοβάθμιό του. Ὁ προφανὴς λόγος εἶναι ὅτι οἱ Βρεταννοὶ δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ θίξουν ἄσκοπα τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ἐπειδὴ γιὰ τὰ σοβαρὰ προβλήματα πού τυχὸν θὰ προκύψουν, μὲ πιθανὸ ἀντίκτυπο στὴ στρατιωτικὴ κατάσταση τῆς περιοχῆς, τὸ λόγο θὰ ἔχει ἡ βρεταννικὴ στρατιωτικὴ διοίκηση, ἐφ' ὅσον οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις ἀποτελοῦν τμῆμα ἐνταγμένον σ' αὐτήν.

Ἡ στρατιωτικὴ συμφωνία ὑπογράφεται στὶς παραμονὲς τῆς ἀναχώρησης τοῦ Γεώργιου καὶ Τσουδεροῦ γιὰ τὴ Μέση Ἀνατολή, ὅπου ἀντιμετωπίζουν σοβαρὰ προβλήματα πειθαρχίας στὸν ἑλληνικὸ στρατό. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μὲ τὴ συμφωνία αὐτὴ οἱ Βρεταννοὶ θέλουν νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐπέμβουν ἄμεσα στὸ θέμα αὐτό, ἂν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἀποδειχθεῖ ἀνίκανη νὰ λύσει τὰ προβλήματα αὐτὰ ἢ ἂν ἡ λύση πού θὰ προτείνει δὲν τοὺς ἱκανοποιήσει.

Ὁ Τσουδερός δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διαπραγματευθεῖ τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα ἂν ἦταν, εἶναι ἀμφίβολο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὅλη στάση του ἀπέναντι στοὺς Βρεταννοὺς, ἂν θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ τὸ κάνει. Ἀπὸ αὐτὰ πού ἐπιδιώκει μὲ τὴν πρωτοβουλία του γιὰ συμμαχία ἀπορρίπτεται τὸ σημαντικώτερο μέρος. Ἡ Βρεταννία δὲν δεσμεύεται νὰ κάνει τὴν Ἑλλάδα βάση τῆς πολιτικῆς της στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ ἔτσι δὲν παίρνει θέση ὡς πρὸς τὶς πιθανὲς ἀνακατατάξεις στὸ μεταπολεμικὸ συσχετισμὸ δυνάμεων στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Ἡ ὑποχρέωση ἐξ ἄλλου πού

άναλαμβάνει ή Βρεταννία νά πολεμήσει γιά τήν άπελευθέρωση τής Ἑλλάδας δέν ὀφείλεται σέ ἐνέργειες τοῦ Τσουδεροῦ. Εἶναι βρεταννική πρωτοβουλία γιά νά μειώσει τήν ἄσχημη ἐντύπωση πού προκαλεῖ ή ἀπόρριψη τής πρότασης γιά συμμαχία τοῦ Τσουδεροῦ. Ἡ πρωτοβουλία αὐτή δέν στερεῖται βέβαια καί πολιτικῆς σημασίας, κυρίως ἐπειδή λείπουν παρόμοιες βρεταννικές δεσμεύσεις.

Αὐτό πού βασικά ἐπιτυγχάνει ὁ Τσουδερός εἶναι νά ἐνισχυθεῖ προσωπικά ή θέση του, ιδιαίτερα μέ τή δημοσιότητα πού δίνεται στήν ὑπογραφή τής συμφωνίας· καί πάλι ὅμως ὄχι στό βαθμό πού θά τὸ ἐπιτύχανε ἂν ὑπέγραφε μιὰ πολιτικῆ συμμαχία.

Ἡ στρατιωτικῆ αὐτή συμφωνία προνοεῖ γιά τὸν ἐξοπλισμὸ καί τήν ἐκπαίδευση τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, γεγονός ὁποσδήποτε θετικό. Ἡ σημασία του ὅμως πρέπει νά συνεκτιμηθεῖ καί μέ τὸ ὅτι κατὰ τή φάση τοῦ πολέμου πού ὑπογράφεται ή συμφωνία αὐτή οἱ Βρεταννοὶ ἔχουν ἀκόμα ἀνάγκη τὶς ἑλληνικὲς ἔνοπλες δυνάμεις.

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1941 - 1944*

1. Ἡ κατάπνιξη τῆς «ἐξέγερσης» στήν γερμανοκρατούμενη ἑλληνικὴ Μακεδονία, Σεπτ. - Οκτ. 1941.

Ἡ ἀπαρχή τῆς ἐξιστόρησης τοῦ ἑλληνικοῦ ἀντάρτικου ἀγώνα καθορίζεται συνήθως, σύμφωνα μέ τὶς πολιτικὲς συμπάθειες τοῦ ἐκάστοτε συγγραφέα, μέ τὴν ἐξοδο στό βουνὸ τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη ἢ τοῦ Ν. Ζέρβα (Μάιος

* Τὰ δύο αὐτὰ ἄρθρα πηγάζουν ἀπὸ μιὰ δεκαετὴ σχεδὸν ἐρευνητικὴ δουλειὰ πάνω στήν πολυτάραχη ἑλληνικὴ ἱστορία τοῦ 1941-1944. Βασισμένη στό ὕλικὸ αὐτὸ ἐκδίδεται προσεχῶς μιὰ δίτομη διατριβὴ στὴ γερμανικὴ (Lang, Frankfurt) καί στήν ἑλληνικὴ (Παπαζήσης, Ἀθήνα), ἀφήνοντας ὅμως περιθώρια καί γιά ξεχωριστὲς μελέτες γύρω ἀπὸ εἰδικώτερα θέματα ὅπως τὰ παρόντα.

Συντομογραφίες : A.K. : Armeekorps (Σῶμα Στρατοῦ). AO : Abwehroffizier (ἀξιωματικὸς Β' Γραφείου). Bfh : Befehlshaber (Στρατιωτικὸς Διοικητής). g : geheim (μυστικὸ). Geb. Div. : Gebirgs-Division (Ὀρεινὴ Μεραρχία). gK-Chefs. : geheime Kommandosache-Chefsache (ἄκρως ἀπόρρητο). Hgr : Heeresgruppe (Τμήμα Στρατιάς). ἡμ. : ἡμερήσιος. Ia : Διευθυντὴς Α' Ἐπιτελικοῦ Γραφείου. Ic : Διευθυντὴς Β' Ἐπιτελικοῦ Γραφείου. I.D. : Infanterie-Division (Μεραρχία Πεζικοῦ). Jg. Rgt. : Jäger-Regiment (Σύνταγμα Καταδρομῶν). OKW : Oberkommando der Wehrmacht (Ἀνώτ. Ἀρχηγεῖο Ἐνόπλων Δυνάμεων). T.A. : Τάγματα Ἀσφαλείας. WBSO : Wehrmacht-befehlshaber Südost (Ἀνώτατος Στρατιωτικὸς Διοικητὴς ΝΑ Ἐδρῶπης. WFSt. : Wehrmacht-führungsstab (Ἀνώτατο Ἐπιτελεῖο, τοῦ OKW).